

„Losy dziedzictwa po klasztorach skasowanych w Wielkopolsce pod rządami pruskimi (do 1871 r.)”, konferencja międzynarodowa w Poznaniu, 4–7 kwietnia 2013 r.

Konferencja odbyła się z okazji 180 rocznicy wydania rozkazu gabinetowego Naczelnego Prezesa Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Edwarda Heinricha Flottwella (31 III 1833) dotyczącego likwidacji wszystkich klasztorów w WKP w ciągu trzech lat. Jest ona kolejną, drugą konferencją¹, zorganizowaną w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” („Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja”), przy współpracy Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii, oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polskiej Akademii Nauk, Biblioteki Kórnickiej, Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu oraz Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Celem organizatorów było zwrócenie uwagi na przyczyny i przebieg kasat (akty prawne, wykonawcy, tło porównawcze z innymi państwami i regionami w Europie), losy archiwaliów i księgozbiorów po skasowanych konwentach, dzieje i losy dóbr nieruchomości (w tym budynków) oraz mobiliów po zniesionych klasztorach.

Wszystkie te tematy poruszone zostały w wystąpieniach badaczy z Czech, Niemiec, Włoch oraz z najliczniej reprezentowanej Polski. Tradycyjnie już konferencję zakończył niedzielny objazd naukowy po wybranych klasztorach i opactwach na terenie Wielkopolski (Woźniki — reformaci, Przemęt — cystersi, Wschowa — bernardyni). W ostatnim dniu konferencji, po zamknięciu obrad, zorganizowano kilkugodzinne zwiedzanie zabytkowych świątyń poznańskiego Starego Miasta, w tym pojezuickiego zespołu klasztorowego, z kościołem św. Stanisława pełniącym od końca XVIII w. rolę fary, największym i najpiękniejszym kościołem barokowym w Poznaniu i jedną z największych świątyń tego czasu w Polsce.

Miejscem konferencji były gościnne mury Pałacu Działyńskich (w pierwszym dniu obrad) oraz Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu. Wygłoszono 40 z 44 zaplanowanych referatów, w ośmiu sekcjach: „Metody”, „Generalia”, „Źródła do dziejów kasat”, „Wobec kasat”, „Losy rękopisów, druków i archiwaliów”, „Losy majątków ziemskich i rzeczy”, „Losy ludzi, budowli i ogrodów”, „Konteksty józefińskie i rosyjskie”.

Pierwszy referat zaprezentował twórca projektu — profesor Marek Derwich, który przywitał uczestników, przedstawił główne założenia, cele i metody realizacji grantu oraz pierwsze rezultaty programu „Dziedzictwo kulturowe...”. W sekcji pierwszej, „Metody”, wygłoszono jeszcze dwa referaty: Mateusz Matuszyk przedstawił bazę danych projektu, a Guido Kraus (Frankfurt nad Menem) doświadczenia przy tworzeniu bazy danych poklasztornych rękopisów muzycznych (RISM).

W bloku „Generalia” Paola Picardi (Rzym) mówiła o majątku rzymskich klasztorów skasowanych po roku 1870, zaś Harm Klueping (Kolonja) zarysował proces kasat w Wielkim Księstwie Poznańskim na tle tego procesu w zachodnich Niemczech i na pruskim Śląsku.

W sekcji „Źródła do dziejów kasat” pomieszczono trzy referaty. Uwagę zwróciło wystąpienie Zofii Wojciechowskiej (Poznań), która omówiła archiwalia i akta urzędowe przechowywane w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Liczba zachowanych dokumentów jest imponująca i stanowi cenny, aczkolwiek słabo wykorzystany do tej pory, korpus źródeł.

W tym dniu wyłożono również do wglądu uczestników konferencji referaty osób, które nie mogły na nią przybyć: Alicji Nowak (Warszawa) o aktach pruskich dotyczących kasat z lat

¹ Pierwszą z cyklu była konferencja „Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r.”, Rytwiany, 12–15 VII 2012 r.

1793–1806 w zasobie AGAD i o. Rolanda Prejsa OCAP (Lublin) o podobieństwach i różnicach w procesie kasat w Wielkim Księstwie Poznańskim, na Śląsku w 1810 r. i w Królestwie Polskim w 1864 r.

W drugim dniu obrad, w sekcji „Wobec kasat”, interesujące rozważania zaprezentował Antoni Maziarz z Opolą, przybliżając postawę arcybiskupa Marcina Dunina wobec polityki kasacyjnej władz pruskich.

W kolejnym bloku, „Kasaty”, przedstawiono pięć referatów. Omówione zostały losy klasztoru franciszkanów reformatów w Szamotułach (Krzysztof Kaczmarek, Poznań), bernardynów w Ostrzeszowie (Dorota Matyaszczyk, Poznań), cysterek w Owińskach (Krzysztof Ratajczak, Poznań), trynitarzy w Krotoszynie (Mirosława Sobczyńska-Szczepeńska, Katowice) i franciszkanów w Inowrocławiu (Agnieszka Fluda-Krokos).

Najwięcej informacji i wystąpień (jedenaście) zgromadziła sekcja „Losy rękopisów, druków i archiwaliów”. Zaprezentowano w niej: muzykalia z klasztorów wielkopolskich (Patrik Frankowski, Alina Mądry, Poznań), rękopisy klarysek gnieźnieńskich z Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (pisząca te słowa), archiwalia w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (Alicja Szulc, Poznań), księgozbiór franciszkanów gnieźnieńskich (brat Zbigniew Joskowski OFMConv., Poznań–Gniezno), zbiory poklasztorne Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (Joanna Pietrowicz, Poznań), fragmenty ocalałych księgozbiorów konwentów w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu (Renata Wilgosiewicz-Skutecka, Poznań), starodruki klasztorów wielkopolskich w zbiorach Biblioteki Raczyńskich (Dorota Gołębiowska, Poznań) oraz w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (Marianna Czapnik, Warszawa), wielkopolskie księgozbiory klasztorne w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (Bernadeta Iwańska-Cieślak, Bydgoszcz), księgozbiory klasztorów bydgoskich (Aldona Chlewicka, Bydgoszcz), losy klasztorów bernardyńskich prowincji wielkopolskiej i archiwalia z lat 1772–1841 (o. Aleksander Sitnik OFM, Kraków).

W bloku „Losy majątków ziemskich i rzeczy” przedstawiono losy i procedury postępowania z dobrami nieruchomymi klasztorów bydgoskich (Zbigniew Zyglewski, Bydgoszcz), próbę zbilansowania stanu tychże majątności (Jerzy Łojko, Konin), stosunek prywatnych dziesiętnastowiecznych kolekcjonerów wielkopolskich do procesu kasat oraz sposoby pozyskiwania przez nich zbiorów klasztornych (Kamila Kludkiewicz, Poznań), jak również losy srebrnej, szesnastowiecznej kadzielnicy z opactwa cystersów w Paradyżu (Małgorzata Kierczuk-Macieszko, Lublin).

W sekcji „Losy ludzi, budowli i ogrodów” Zdzisław Włodarczyk (Wieluń) analizował dzieje mieszkańców konwentów klasztorów wielkopolskich skasowanych w Wielkim Księstwie Poznańskim. Najwięcej zainteresowania wśród przeważających licznie reprezentantów nauk humanistycznych wywołały referaty przedstawicieli nauk ścisłych: Małgorzaty Mileckiej (Lublin) i Jerzego Sporka (Wrocław). Ta pierwsza zaprezentowała pocysterskie założenia ogrodowe w Wielkopolsce na tle podobnych europejskich (głównie francuskich) oraz ich losy po kasacie konwentów, bogato ilustrując swoje wystąpienie materiałem ikonograficzno-zdjęciowym. Według M. Mileckiej niektóre założenia ogrodowe są już zupełnie nieczytelne we współczesnym krajobrazie, natomiast stan zachowania tych, które pozostały, to jedynie namiastka ich dawnej świetności z czasów funkcjonowania wspólnot. Drugi referent jeszcze bardziej pobudził wyobraźnię słuchaczy, prezentując wyniki poszukiwań drzew na terenie dawnych kompleksów klasztornych w Ołoboku (cysterki), Kobylinie (franciszkanie) i Koźminie (bernardyni), które „pamiętałyby” czasy, gdy w ich murach mieszkały zakonnice i bracia. Okazało się, że kilka drzew pochodzi z początku XIX wieku.

Referaty zebrane w ostatniej sekcji, „Konteksty józefińskie i rosyjskie”, miały przybliżyć zakres i okoliczności likwidacji zgromadzeń w Europie w XIX stuleciu. Ondrej Bastl (Praga) opisał ten proces w odniesieniu do klasztorów w Pradze od schyłku XVIII w. Zajął się także

losami budynków poklasztornych, które często przeznaczano na cele publiczne. Maksymilian Kuśka (Cieszyn–Kraków) przedstawił wydarzenia dotyczące zakonu bonifratrów w Monarchii Austriackiej, zwłaszcza klasztoru cieszyńskiego, a Tadeusz M. Trajdos (Warszawa) — losy klasztoru kanoników regularnych od pokuty w Miednikach w diecezji wileńskiej.

Każdej z sesji towarzyszyły ożywione dyskusje, najdłuższa rozwinęła się pierwszego dnia, po zaprezentowaniu rozważań natury metodologicznej. Rozmowy niejednokrotnie kontynuowane były w kularach i przy posiłkach.

Na zakończenie konferencji Marek Derwich podkreślił rolę i wagę współpracy specjalistów z różnych dziedzin przy realizacji projektu. Spotkanie poznańskie w sposób istotny uzupełniło i poszerzyło wiedzę uczestników na temat kasat klasztorów w Wielkim Księstwie Poznańskim na tle podobnych procesów zachodzących na ziemiach polskich i w Europie. Po raz kolejny uświadomiło też ogrom poklasztornego dziedzictwa kulturowego. Wydanie referatów drukiem pozwoli na zapoznanie się z tematyką szerszemu gronu badaczy różnych specjalności. Wzbogaci również w znaczący sposób wiedzę o dziejach klasztorów na ziemiach polskich i ich roli kulturotwórczej.

Olga Miriam Przybyłowicz
(Warszawa)

**Konferencja „J Bydgoskie Seminarium Rekonstrukcji Historycznej.
Młodość historii. Rekonstrukcja historyczna w przestrzeni
i świadomości społecznej Kujaw i Pomorza”,
Bydgoszcz, 22 marca 2013 r.**

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zorganizował konferencję, której przedmiotem stały się różne aspekty odwołania historycznego w sferze edukacyjnej, historycznym oraz socjologicznym. Prezentacji akademickiej stanowi doskonałe miejsce do podjęcia naukowego dyskursu w kwestiach intensywnie rozwijającego się obecnie w Polsce ruchu rekonstrukcji historycznej. Przedstawiciele grup i stowarzyszeń odwołania historycznego z terenu Kujaw i Pomorza stawili się w liczbie ponad 50 osób. Przybyli w strojach z odwołanymi epok, dzięki czemu pokaz seminarium można było obserwować również stroje wojkowe i cywilne, poczynając od średniowiecza, poprzez XVII wiek, aż po II wojnę światową.

Otwarcie seminarium miało miejsce w sali Collegium Copernicanum UKW, gdzie gości powitał prezydent prof. Roman Leppert. Pierwszy referat wygłosił J. Maciejewski na temat „Specjalności Rekonstrukcja Historyczna na studiach historycznych I stopnia”. Owa specjalizacja będzie stanowiła nowum na kierunku historii UKW od przyszłego roku akademickiego.

Część referatów wygłosili sami rekonstruktorzy, reprezentujący różne epoki historyczne. M. Pawlak „Ruch rycerski w Bydgoszczy”, scharakteryzował bydgoskie środowisko odwołania historycznego epoki średniowiecza. Otwórca uroczystości przedstawił K. Kozłowski, „Rekonstrukcja XVII-wieczna w Polsce”. A. Studzińska zajęła się konnicą w wojsku polskim, w referacie „Historia kawalerii polskiej”. P. Piłat ukazała potencjał odwołania historycznego w promocji dziedzictwa kulturowego regionu — „Rola rekonstrukcji historycznej w promowaniu zamku w Radziejnie Chełmińskim”.

Grono autorów referatów stanowili pracownicy, doktoranci i licencjanci UKW w Bydgoszczy. A. Klondke zaprezentował wybrane aspekty dawnego jedzenia i picia w referacie „Kultura jedzenia i picia w Polsce na przestrzeni wieków”. J. Włady przybliżył dzieje jedynego z niemie-